

ДЕФІНІЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

DEFINITION OF CIVIC IDENTITY OF FUTURE TEACHER DEFINITION OF THE CIVIL IDENTITY OF THE FUTURE TEACHER

Статтю присвячено актуальній проблемі аналізу дефініції громадянської ідентичності майбутнього педагога.

Автор зазначив актуальність і доцільність проведення дослідження. Дефініцію громадянської ідентичності автор розкрив через призму тенденцій мережевого спілкування, виховного процесу, опосередкованого цифровими застосунками. За основу визначення громадянської ідентичності автор взяв конкретизацію загальної громадянської компетентності у відповідному професійному стандарті. Так, зазначено, що громадянська компетентність є першою з визначених у групі загальних компетентностей, наскрізно прослідковується в меті і змісті професійної діяльності вчителя закладу загальної середньої освіти. Автор у статті зосередив увагу на таких дескрипторах поняття: формування правосвідомості і правової культури. Це передбачає розроблення і реалізацію відповідної правопросвітницької програми фахової підготовки майбутніх педагогів і курсів підвищення педагогічної кваліфікації.

Автор зазначив наступне. Майбутній педагог має системно презентувати в своїй діяльності образ держави. У цьому виявляється професійна і наукова площина академічної доброчесності і усвідомленої відповідальності педагога в освіті. В статті наголошено увагу на тому, що громадянська ідентичність майбутнього педагога задаватиме життєві цінності-сенси, формуватиме у здобувачів відчуття захищеності і психологічного благополуччя. Автор зазначив також, що колективна громадянська ідентичність передбачає певну спільноту з атрибутами: спільна назва, історія, традиції, елементи культури цієї спільноти, права і обов'язки взаємодії усіх членів конкретної спільноти. Тому опанування майбутніми педагогами практик творення і розвитку колективу має стратегічне значення у формуванні їхньої громадянської ідентичності. Перспективою подальшого розроблення теми визначено розроблення відповідних алгоритмів фахової і загальної підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Ключові слова: університет, громадянська ідентичність, зміст педагогічної освіти,

професійна діяльність, цифровізація освітнього процесу, компетентність.

The article is devoted to the actual problem of analyzing the definition of the civic identity of the future teacher. The author noted the relevance and expediency of the research. The author revealed the definition of civic identity through the prism of trends in network communication, the educational process mediated by digital applications. As a basis for defining civic identity, the author took the specification of general civic competence in the relevant professional standard.

Thus, it is stated that civic competence is the first of the general competences defined in the group, it is thoroughly traced in the purpose and content of the professional activity of a teacher of a general secondary education institution. In the article, the author focused attention on the following descriptors of the concept: formation of legal awareness and legal culture. This involves the development and implementation of an appropriate legal educational program for the professional training of future teachers and courses for improving pedagogical qualifications. The author noted the following. The future teacher must systematically present the image of the state in his activities. This reveals the professional and scientific plane of academic integrity and the perceived responsibility of the teacher in education.

The article emphasizes the fact that the civic identity of the future teacher will set life values-meanings, will form a sense of security and psychological well-being in the applicants. The author also noted that the collective civic identity implies a certain community with attributes: a common name, history, traditions, cultural elements of this community, the rights and obligations of interaction of all members of a particular community. Therefore, mastering by future teachers of the practices of team building and development is of strategic importance in the formation of their civic identity.

The development of appropriate algorithms for professional and general training of future teachers for professional activities is defined as a perspective for further development of the topic.

Key words: university, civic identity, content of pedagogical education, professional activity, digitalization of the educational process, competence.

УДК 378.18:37.034
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.10>

Вітвіцький В.О.,
аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Військова агресія РФ проти України актуалізувала усі питання, пов'язані з громадянською ідентичністю і цілеспрямованою роботою закладів вищої педагогічної освіти в цій площині. Унікальність дослідження проблеми формування національної ідентичності майбутнього педагога в реаліях обумовлена цільовими акцентами у чинному нормативному забезпеченні освітнього процесу. и у нормативному полі освітнього процесу у 2022-2023 н.р. [8; 9]. Ця дефініція розглядається

в контексті синтезу напрямів національно-патріотичного виховання і європейських демократичних цінностей [6; 7].

Дефініцію громадянської ідентичності варто досліджувати через призму сучасних тенденцій розширення можливостей мережевого спілкування, виховного процесу, опосередкованого цифровими застосунками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні бази цього дослідження використано на основі вивчення публікацій про структуру

і соціальну репрезентацію громадянської ідентичності у публікаціях Ю. Бацанової [1], Т. Бевза [2]. Визначення змісту досліджуваного поняття на основі соціокультурної і історичної обумовленості складників проаналізовано з урахуванням висновків і пропозицій А. Рубан [12]. Соціальний контекст презентовано В. Якубіною, зокрема нашу увагу привернула позиція авторки щодо вивчення феномену громадянської ідентичності в умовах цифровізації суспільних відносин [13]. Педагогічний дискурс досліджуваної проблеми вивчався нами з урахуванням висновків В. Ворожбіт-Горбатюк, І. Хижняк, які розкрили аспект нашої теми через педагогічне партнерство [3], філософсько-педагогічну позицію обґрунтовано у статті Н. Приймас, Т. Новак [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення суті поняття громадянської ідентичності майбутнього педагога в контексті реалій освітнього процесу в Україні в умовах провадженого воєнного стану має значення для конкретизації змістових і методичних аспектів у період відновлення, визначає царину перспективних наукових розвідок на міждисциплінарному рівні. Дослідження наше передбачає вивчення потенціалу способів прояву громадянської ідентичності майбутнього педагога у контексті глобальних трансформацій освіти як соціального феномену, ресурсу підтримки академічної співпраці на прикладі професійних віртуальних спільнот, об'єднань без територіальних, часових, культурних розмежувань, мобільності ідентифікаційних процесів в умовах цифровізації освітнього простору.

Мета статті: розкрити дефініцію громадянської ідентичності майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до професійного стандарту на групу професій «Вчитель закладів загальної середньої освіти» (2021) [11] громадянська компетентність є першою з визначених у групі загальних компетентностей, наскрізно прослідковується в меті і змісті професійної діяльності. Зміст громадянської компетентності в заявленому документі конкретизовано таким чином: здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права та обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку» [11]. Як бачимо, у визначенні цієї загальної компетентності акцентовано увагу на правосвідомості і правовій культурі вчителя як базовому елементі змісту професійної діяльності. У цьому визначенні виразно прослідковується позиція дослідниці Ю. Бацанової, яка зазначила, що громадянська ідентичність певною мірою конструюється соціальними інститутами і культурними дискурсами, коли визначені, стереотипні зразки мислення формують певну

картину світу. У такій картині світу віддзеркалюється ідентичність особистості загалом, і зокрема громадянська ідентичність [1]. Таким чином, погоджуємося з дослідницею в тому, що формуючись під впливом соціокультурного дискурсу, картина світу обумовлює формування і громадянської ідентичності особистості.

Відповідно до професійного стандарту, що розглядається нами як цільовий компонент програм фахової підготовки, основою такого дискурсу є правосвідомість і правова культура майбутнього педагога. Зазначимо тут, що правосвідомість ми розуміємо як оцінку людиною і суспільством закону з позицій справедливості, прав людини. Правосвідомість виступає базовим елементом правової культури в такому розумінні: система позитивних проявів правової дійсності, вона виступає внутрішньою духовною стороною правової системи держави і пронизує правовідносини, законність і правопорядок, усі види професійної діяльності. Останні асом в медійному просторі часто акцентується увага на прикладах деформації правосвідомості, поширення в українському суспільстві правового нігілізму, криміногенних чинників, обумовлених проблемами кібербезпеки, інформаційної гігієни, реаліями провадженого воєнного стану і колосальними руйнаціями довкілля. Тож варто наголосити, що у визначенні дефініції громадянської ідентичності майбутнього педагога значущим є компонент правосвідомості і правової культури. Це передбачає розроблення і реалізацію відповідної правопросвітницької програми фахової підготовки майбутніх педагогів і курсів підвищення педагогічної кваліфікації. Для формування громадянської ідентичності майбутнього педагога має значення індивідуальна правосвідомість, що передбачає сталі правові уявлення і почуття приналежності до історичного минулого і реального буття громадян своєї держави. Також має значення групова правосвідомість у значенні осмислених правових уявлень і почуттів певних соціальних груп (здобувачів, їхніх батьків, осіб, зацікавлених в якості освіти). Педагог має бути готовим до формування суспільної правосвідомості в реаліях сьогодення на рівнях: I – освоєння людиною знань, умінь і навичок користування правовими знаннями, II – творча діяльність особистості, в процесі якої вона набуває або розвиває свою правосвідомість, III – внутрішній потенціал руху правосвідомості і прийнятних норм моралі. Коли правове мислення стане елементом культури кожного з нас, тоді прояв громадянської ідентичності педагога буде реалізовано повною мірою.

У контексті розроблення заявленої проблеми ми послуговувалися визначенням поняття в сучасній енциклопедії України, а саме: «ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення; феномен свідомого та активного

громадянства, усвідомлення себе членом громадянського суспільства» [5]. Конкретизовані у цьому визначенні два напрямки розуміння взаємовідносин людини з державою і суспільством. Перший стосується локальної або територіальної ідентичності, розуміння приналежності до певного регіону, місця географічного розташування, осмислення значення малої Батьківщини для формування картини світу і розвитку планетарного мислення. У цьому ми вбачаємо доречність розуміння громадянської ідентичності ядром змісту національно-патріотичного виховання, коли природньо необхідна проєкція народної ментальності і культури найближчого оточення для корисної життєпрактики. Майбутній педагог має системно презентувати в своїй діяльності образ держави. Особливості взаємодії його з державою на усіх рівнях має свідчити про високу міру осмисленості своєї ролі як візцевої. У цьому нами вбачається професійна і наукова площина академічної доброчесності і усвідомленої відповідальності педагога в освіті. Його правова і громадянська активність виражається в правомірній поведінці. Педагог є для здобувача, його батьків, інших учасників освітнього процесу своєрідним ментором в правовій культурі, спонукає прояву кращого в іншій людині. Щоб педагог міг демонструвати високий ступінь засвоєння і вияву цінностей культури суспільства, варто використовувати потенціал і специфіку професійної діяльності, позиціонувати свою професійну діяльність як простір ціннісних імперативів, персонально і соціально значимих. Таким чином громадянська ідентичність майбутнього педагога задаватиме життєві цінності-сенси, формуватиме у здобувачів відчуття захищеності і психологічного благополуччя. Виступаючи ядром національно-патріотичного виховання, громадянська ідентичність майбутнього педагога сприятиме інтеграції здобувачів і їхніх батьків у громадянську спільноту через усвідомлену належність до спільноти закладу освіти. Така належність посилюється емоційними ціннісними смислами, спільною метою [4].

Коллективна громадянська ідентичність передбачає певну спільноту з атрибутами: спільна назва, історія, традиції, елементи культури цієї спільноти, права і обов'язки взаємодії усіх членів конкретної спільноти. Тому опанування майбутніми педагогами успішних практик творення і розвитку колективу має стратегічне значення у формуванні їхньої громадянської ідентичності. Зазначимо тут, що громадянська ідентичність через відповідну загальну компетентність є наскрізною. Тож змістовим базисом її на рівні з правосвідомістю і правовою культурою є громадянська позиція педагога як візця, системно сформовані традиції за активної участі здобувачів та інших учасників освітнього процесу, послідовне поєднання із традиціями виховуючого

родинного досвіду, прийняття аксіоми про унікальність людини як апріорної цінності.

З огляду специфіки громадянської ідентичності як міждисциплінарної дефініції, презентованої у енциклопедичному виданні [5], варто звернути увагу на розширення курсів з вивчення історії України в програмах підготовки майбутніх педагогів, оскільки важелями констукту громадянської ідентичності особистості є глибинне розуміння історичних процесів, знання етапів творення держави, відстеження змін і пошук повторюваних історичних сценаріїв для визначення і осмислення причинно-наслідкових зв'язків минулого і подій сьогодення.

У контексті цифровізації усіх суспільних відносин, прогресування форм змішаного і дистанційного навчання варто приділити особливу увагу наближенню ціннісних імперативів національної громадянської ідентичності із світоглядними ціннісними орієнтирами громадянина світу, який володіє планетарним мисленням. Це дозволить попередити розвиток стереотипу споглядання світу через систему виключно національних цінностей.

У контексті цифровізації усіх аспектів освітнього процесу варто звернути увагу у програмах підготовки педагогів на способи відображення громадянської ідентичності майбутнього педагога у соціальних мережах та інших способах дистанційної комунікації. Передусім майбутні педагоги мають навчитися демонструвати світові свої досягнення через афіліацію із закладом освіти, де опановують освітню програму, через традиції свого регіону і контекст нормативного поля у галузі освіти у своїй країні. Джерелом активної життєвої, професійної і громадянської позиції є персоніфікація заходів під час фахової підготовки.

Висновки. Отже, у цьому дослідженні громадянську ідентичність майбутнього педагога ми розглядаємо як міждисциплінарне системне утворення – ядро загальної компетентності особистості майбутнього вчителя закладу загальної середньої освіти, яка виявляється в усвідомленні себе частиною конкретного громадянського суспільства конкретної держави. Базисом формування громадянської ідентичності майбутнього педагога визначено правосвідомість і правову культуру, традицій і глибинне осмислення історії своєї держави. Показником сформованості громадянської ідентичності визначено активну громадянську позицію майбутнього педагога, яка формується через залучення до активного функціонування закладу освіти, відповідну афіліацію. Перспективою подальшого розроблення теми визначено розроблення відповідних алгоритмів фахової і загальної підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бацанова Ю. О. Соціальна ідентичність в ракурсі конструктивістської парадигми. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. К., 2009. 500 с.
2. Бевз Т. Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. *Наукові записки* 2014. Вип. 3(71). С. 236–246.
3. Ворожбіт-Горбатюк В., Хижняк І. Партнерство як індикатор ефективності виховної роботи в закладі освіти. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (203). С. 41-45 DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.230497>
4. Габермас Ю. Умови громадянства : збірка статей. К. : Український Центр духовної культури, 2005. – 264 с.
5. Енциклопедія сучасної України. Світ, суспільство, культура. Т.6. 2006. URL : https://esu.com.ua/search_articles.php?id=31975#:~:text
6. Закон України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ МОН № 527 від 06.06.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7>
8. Лист МОН від 10.08.2022 щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 Н. Р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-vihovnogo-procesu-v-zakladah-osviti-u-20222023-n-r>
9. Наказ МОН від 23.06.2022 Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
10. Приймач Н., Новак Т. Філософсько-педагогічні аспекти взаємозв'язку особистості та суспільства. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 57. Том 2. 2023. С. 11-15. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.1>
11. Професійний стандарт за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти" URL : https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/266-nakaz_2736.pdf
12. Рубан А. О. Теоретико-методологічні основи формування української ідентичності як фактору соціально-політичних змін сучасності. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 69. С. 42-47. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1300>
13. Якубіна В. Л. Актуальні ситуації з ідентичністю та ідентифікаціями: медіологічна концептуалізація реєстрів. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*, 2012. № 21. С. 66-69.